

Documents
de la pintura valenciana
medieval i moderna
.III.
(1401 – 1425)

Documents
*de la pintura valenciana
medieval i moderna*

.III.

(1401 – 1425)

Edició a cura de
Lluïsa Tolosa, Ximo Company i Joan Aliaga (dirs.)
i Ferran Garcia-Oliver (coord.)

amb la col·laboració de Carmel Ferragut, Vicent Olasso,
Isidre Puig, Núria Ramón i Aureli Silvestre

VNIVERSITAT
DE VALÈNCIA

2011

---

*f*onts històriques valencianes

*Directors de la col·lecció
Antoni Furió i Enric Guinot*

*© Lluïsa Tolosa, Ximo Company, Joan Aliaga, 2011
© D'aquesta edició: Universitat de València
i Centre d'Art d'Època Moderna (CAEM) de la Universitat de Lleida, 2011
Disseny de la col·lecció: J.P.
Il·lustració de la coberta:
Gonçal Peris, *Santa Marta i Sant Climent*, detall, 1412. Catedral de València
Maquetació: Publicacions de la Universitat de València
ISBN: 978-84-370-8033-8
Dipòsit legal: V-1445-2011
Impressió: Guada Impressors, SL*

PRESENTACIÓ

Em complau enormement presentar el tercer volum de la ja consolidada col·lecció de *Documents de la pintura valenciana medieval i moderna*, inserida en el marc d'una col·lecció més àmplia que la Universitat de València porta endavant amb el títol de «Fonts Històriques Valencianes».

Conec molt bé les persones que hi ha al darrere d'este important projecte investigador, els professors Ximo Company, Joan Aliaga i Lluïsa Tolosa, tots tres vinculats a la Universitat Politècnica de València, i sé també que comptem amb el professor Antoni Furió, de la Universitat de València, inqüestionable impulsor de l'edició d'obres tan valuoses com esta.

És ben sabut que la Direcció General de Patrimoni Cultural Valencià dóna suport a esta important iniciativa científica des de fa uns quants anys, i és conscient que cal promocionar publicacions d'estes característiques. Tenim el deure i la responsabilitat institucional de proporcionar al personal investigador, al professorat i als estudiants universitaris en general uns corpus documentals complets i rigorosos, amb els quals puguem avançar en el coneixement del nostre patrimoni artístic. En el nostre cas, i pel que fa als objectius concrets del llibre que ací presentem, és molt rellevant conèixer, a través dels documents d'arxiu, tot el que ha ocorregut en la important història de la pintura valenciana medieval (segle XV).

La Generalitat ha treballat i treballarà sempre al costat de les universitats de la nostra comunitat, tal com demostra esta fructífera col·laboració a tres bandes entre la Universitat Politècnica de València, la Universitat Literària de València i la Direcció General de Patrimoni Cultural de la Generalitat, de la qual sóc responsable. Indubtablement, este és el nord que caldrà reforçar i continuar en el present i el futur de la història de l'art i la cultura de València i el poble valencià. És a dir, la comunió d'energies intel·lectuals i econòmiques entre el govern valencià, les universitats i els centres de recerca valencians, com és el cas del CIMM (Centre

d'Investigació Medieval i Moderna, de la Universitat Politècnica de València) que dirigeixen els autors que signen la col·lectània documental d'este llibre.

Celebre molt que en este volum arribem al primer quart del segle XV, perquè és quan el Regne de València comença a tenir una preponderància inqüestionable en el marc de la Corona d'Aragó, i fins i tot en el concert de la concorreguda cultura mediterrània d'aquella època. Per això és tan vital per al bon progrés de la nostra història de la pintura medieval la consulta documental d'este llibre, com per exemple allò que fa referència a alguns artistes valencians tant capdavanters com Pere Nicolau, Marçal de Sax, Antoni Peris, Jaume Mateu o Gonçal Peris Sarrià.

He de confessar que em sorprén de forma molt grata la quantitat d'informació que s'aporta en un volum com este, on trobem molts pintors valencians (o actius a la nostra comunitat) que contracten o treballen en temes pictòrics de la més diversa varietat i polivalència. És curiós, per exemple, el contracte que Gonçal Peris signa amb els majorals de l'Almoina dels Mestres Teixidors de València per a pintar un retaule sota l'advocació de santa Anna en 1413 (doc. 625), o la rica iconografia descrita en el document del 25 de novembre de 1405 relatiu als pintors Guerau Gener i Gonçal Peris (doc. 228). En ambdós casos ens adonem que el que aporta este llibre és d'un valor incalculable, no sols per als historiadors de la pintura i de l'art en general, sinó també per aquells que tenen interès per la història de les mentalitats i del gust del poble valencià durant la primera meitat del segle XV.

Valore igualment el rigorós ordre cronològic amb què es dosifica tota la informació del volum, amb unes referències molt precises sobre la procedència dels documents exhumats als arxius del Regne de València, del Patriarca, el Municipal de València, de la catedral de València o de l'església arxiprestal de Santa Maria la Major de Morella.

Són signes i evidències clars d'una manera de treballar molt meticulosa i precisa, d'acord amb les lleis i els mètodes científics de la paleografia i l'arxivística en general.

Agraïsc molt el bon treball realitzat i done la meua benvinguda a este nou volum de documentació de pintura i pintors valencians. Estic convençuda que es tracta d'una peça referencial en la construcció definitiva d'una renovada i sòlida història de l'art valencià.

I sé, finalment, que a este llibre encara en seguiran molts més que aniran eixamplant el coneixement exhaustiu de la pintura valenciana medieval i moderna. Així és com cal continuar treballant i investigant: amb rigor, amb mètode i a llarg termini. Podeu tenir la seguretat que, en empreses com esta, rebreu el suport de la Direcció General de Patrimoni Cultural de la Conselleria de Cultura i Esport de la Generalitat Valenciana.

PAZ OLMOS PERIS
*Directora general de Patrimoni Cultural Valencià
de la Generalitat Valenciana*

*P*ròleg

Quan l'any 2005 vam presentar il·lusionats el primer volum d'aquesta col·lecció, ja apuntàvem en el pròleg el compromís de continuar ampliant la cronologia que comprèn la pintura valenciana d'època medieval i moderna. Aquest llibre és la continuació de la publicació *Documents de la pintura valenciana medieval i moderna, I (1238-1400)*, inclosa en la col·lecció *Fonts Històriques Valencianes*, núm. 19, del Servei de Publicacions de la Universitat de València. I diem bé, continuació, ja que reprèn el tall cronològic establert en el primer volum que finalitzava amb data 16 de desembre de 1400. En aquest sentit, recordem que el segon volum correspon a la monografia titulada *Documents de la pintura valenciana medieval i moderna, II. Llibre de l'entrada del rei Martí* (col. *Fonts Històriques Valencianes*, núm. 28, València, 2007), que es va publicar amb motiu de la nostra afortunada troballa a l'Arxiu Municipal de València de l'interessant procés d'execució de tots els treballs realitzats per a aquella entrada reial.

De la mateixa manera que en el volum anterior, hem continuat utilitzant el mateix criteri de revisió i transcripció de la documentació. En aquest sentit hem de recordar al lector que les notícies publicades en aquest llibre són el resultat de la recerca de dades publicades en tota mena d'àmbits: tant en monografies i altres obres de referència com en articles d'investigació i tesis doctorals des de mitjan segle XIX fins a l'actualitat. Al seu torn, aquestes mateixes referències s'han buscat en els arxius corresponents i s'han comprovat, comparat i completat, tant pel que fa a les transcripcions fetes al seu dia com pel que fa a les signatures mateixes. Aquesta rigorosa comparació i confrontació de tots els documents publicats en aquest volum ens ha permès esmenar els possibles errors que, durant dècades, s'han anat instaurant en la història de l'art valencià i que han donat lloc, de vegades, a hipòtesis confuses i inexactes.

En aquest sentit, hem de tenir en compte que fins fa uns anys la historiografia va fer buidatges selectius i fragmentaris —més que no pas sistemàtics i amb un clar criteri d'exhaustivitat— dels diferents arxius valencians, a la cerca sempre de documentació que aportara noves dades sobre la història valenciana en general i centrant-se en els aspectes culturals en particular. Pel que fa al món de la història de l'art, de vegades es tractava de vincular les notícies localitzades en l'arxiu a l'obra d'art conservada per tal de, posteriorment, escriure la història de la pintura valenciana.

En tot aquest llarg procés cal destacar, valorar i sobretot agrair la ingent obra documental i arxivística feta per nombrosos investigadors que ens han precedit, com ara Orellana, Ceán Bermúdez, Arqués i Jover, Zarco del Valle, el baró d'Alcalalí, Chabàs, Puiggarí, el comte de la Viñaza, Minieri-Riccio, Filanigieri, Tramoyeres Blasco, Bertaux, Almarche, Sanchis Sivera, Betí, Gudiol i Cunill, Sánchez Gozalbo, Duran i Sanpere, Carreres, Llorens i Raga, Pérez Martín, Madurell i Marimon, Tormo, Doñate Sebastià, Cerveró Gomis o Rodríguez Culebras, a més d'altres generacions d'historiadors més properes a nosaltres que també han contribuït amb la publicació de valuosos documents sobre pintors i pintures, com ocorre, per exemple, amb José Nicolau Bauzá, José Hilarión Verdú Candela, Mercedes Gómez-Ferrer Lozano, Juan Corbalán de Celis y Durán, Josep Ferre Puerto, Carmen Llanes, Nuria Ramón, Juan Vicente García Marsilla, Mariano González Baldoví, María José López Azorín, Joan Aliaga, Asunción Mocholí, Maite Framis, Fernando Olucha, Ximo Company, Lluïsa Tolosa, María del Carmen Vedreño, Vicente Samper, Inmaculada Pérez Burchés o Matilde Miquel. A tots, especialment als més pioners, els devem el lloable intent de fer que en les seues investigacions la memòria *escrita* jugara un paper crucial en els temes de l'art medieval i modern.

Tots aquests erudits, arxiviers, historiadors i historiadors de l'art, amb l'ajuda més crítica i interpretativa dels Saralegui, Post, Gudiol Ricart, Bosque, Kauffmann, Ainaud de Lasarte, Llonch, Camón, Heriard Dubreuil, Ressort, Bologna, Llompart, Boskovits, Condorelli, Albi, Garín Ortiz de Taranco, Garín Lombart, Yarza, Catalá Gorgues, Soler d'Hyver, Alcolea Blanch, Pérez Sánchez, Berg, Pitarich, Benito, Falomir, Montolío, Gómez Frechina, Alcoy, Ruiz Quesada, Hernández Guardiola, Puig Sanchis, Benito Goerlich, Blaya Estrada, Cebrián Molina, Ferrer o Franco, entre molts d'altres (però practicada també per quasi tots els historiadors de l'art esmentats més amunt), van traçar les línies inicials de la investigació històrica i documental amb la recopilació i l'anàlisi de les principals obres pertanyents al nostre llegat cultural.

El paper cabdal de les contribucions documentals i atributives dels primers historiadors de l'art que van ocupar-se de la pintura valenciana, malgrat els pocs estudis anteriors, va fer possible que ara tinguem referències d'obres i documents desapareguts d'una importància i transcendència impagables. Per tot això és just

que la seua aportació siga considerada d'interès vital per a tots els investigadors actuals i per a tots els amants de la pintura valenciana medieval i moderna.

Pel que fa a l'edició de documents, cal subratllar que els treballs més destacats en un principi van ser els realitzats pel mercedari Agustí Arqués Jover (1734-1808), pels canonges de la catedral de València, Roc Chabàs i Josep Sanchis Sivera, així com els aportats pel conegut documentalista Lluís Cerveró Gomis. Les publicacions dels seus treballs, des del segle XIX fins a 1972, constitueixen encara hui en dia una recopilació del treball d'arxiu fonamental per a les nostres investigacions.

Tots aquests treballs publicats en revistes de caràcter regional com ara *Archivo de Arte Valenciano*, *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, *Valencia Cultural*, nacional com ara *Boletín de la Sociedad Española de Excursiones*, *Archivo Español de Arte y Arqueología*, *Estudios Universitaris Catalans*, *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, *Boletín de la Real Academia de las Buenas Letras de Barcelona*, *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, o d'àmbit internacional com *La Gazette des Beaux Arts*, necessitaven, en benefici de tots, una revisió en profunditat, però sobretot una compilació actualitzada i moderna i a l'abast científic de tothom.

Tanmateix, no es tractava únicament d'assolir una laboriosa compilació del molt que ja hi havia dispers en articles i monografies enormement plurals, diverses i distants en el temps, sinó que calia, a més, corregir possibles errates que s'havien pogut produir tant en la transcripció com en el procés d'edició de les notícies documentals, i calia també, òbviament, completar, augmentar i actualitzar tot allò que a hores d'ara es pot dir sobre documents al voltant de pintors i pintura valenciana d'època medieval i moderna.

En l'actualitat ha aparegut un important nombre de professors i d'investigadors que per a dur a terme les seues investigacions, reflectides tant en articles de revistes, ponències i comunicacions, com en les seues pròpies tesis doctorals, s'han preocupat per acudir a confrontar i localitzar el document original, solucionar els errors establits durant dècades i donar a conèixer noves notícies que, de vegades, han aconseguit canviar el concepte historicoartístic acceptat fins al moment.

Hem de destacar les aportacions en arquitectura i pintura de la ja esmentada Mercedes Gómez-Ferrer Lozano, sobre il·luminació de manuscrits valencians de Nuria Ramón Marqués, o les recents investigacions sobre la controvertida i no fàcil de solucionar problemàtica de la pintura medieval i moderna valenciana dels també esmentats Matilde Miquel Juan, Asunción Mocholí Roselló, Juan Vicente García Marsilla, Carme Llanes Domingo, Vicente Samper Embiz, Juan Corbalán de Celis, Josep Ferre Puerto, Albert Ferrer o Inmaculada Pérez Burchés, entre d'altres. Gràcies als treballs d'aquests autors i a molts d'altres hem pogut augmentar el nostre corpus documental i unificar-lo cronològicament en aquest llibre.

Els documents que apareixen en aquest nou volum són el resultat del treball efectuat en diversos projectes d'investigació d'R+D+i que ens ha concedit el Ministeri de Ciència i Innovació d'Espanya, i que duem a terme des de fa uns quants anys, com per exemple: *El rol de lo hispánico en la configuración de la pintura mediterránea de 1440 a 1525. Aragón, Cataluña y Valencia: aportaciones, versiones e interferencias en la recepción del nuevo código visual del Renacimiento* (HUM2004-03221/ARTE), *La configuración de la pintura mediterránea del primer Renacimiento en la Corona de Aragón (c. 1440-1525). Problemas de pintura* (HAR2009-07740).

Hem disposat, a més, del suport tècnic i humà de l'equip científic internacional del Centre d'Art d'Època Moderna (CAEM) de la Universitat de Lleida, del Centre d'Investigació Medieval i Moderna (CIMM) de la Universitat Politècnica de València, que és des d'on s'han centralitzat totes les accions de la nostra recerca arxivística, i del grup de recerca consolidat reconegut pel Departament d'Innovació, Universitats i Empresa de la Generalitat de Catalunya: Art i Cultura d'Època Moderna (ACEM) de la Universitat de Lleida (SGR 348). Finalment, aquest llibre forma part també dels beneficis científics inherents al Premi Investigador ICREA Acadèmia que la Institució Catalana de Recerca i Estudis Avançats de la Generalitat de Catalunya ha concedit al professor Ximo Company per la seua excel·lència en el camp de la recerca.

Tot això amb una única finalitat: analitzar amb cura i mètode científic les fonts documentals que formen aquest llibre i, alhora, posar-les en relació amb els mestres i les obres pictòriques d'aquest període. Som ben conscients, tanmateix, que no es tracta d'una obra acabada, perquè com ja va dir Tucídides a la Grècia clàssica, «la història és un incessant tornar a començar».

A aquesta tasca tan pacient i laboriosa de localització dels documents publicats, hem d'afegir-hi la verificació i la correcció minuciosa, així com la transcripció d'altres moltes notícies inèdites trobades gràcies al buidatge de les diferents fonts documentals a què els especialistes han anat fent referència.

Però el nostre treball no sols s'ha limitat a les tasques esmentades. A causa de la condició d'historiadors de l'art, hem d'afegir-hi, a més, tots aquells documents que han eixit a la llum gràcies a les nostres recerques particulars, és a dir, gràcies a l'estudi de diversos problemes de pintors i pintura de la València medieval i moderna que hem desenvolupat a títol individual. No hem d'oblidar que moltes de les grans troballes arxivístiques han sorgit sempre mercès a recerques personals dels diversos investigadors que s'han ocupat de la pintura valenciana dels segles XIV, XV i XVI.¹

¶ ¹ Vegeu, per exemple, Lluïsa TOLOSA i Ximo COMPANYY: «Apèndix documental. Paolo da San Leocadio en els arxius: reflexions sobre els documents de la seua vida i obra», en *Paolo da San Leocadio i els inicis de la pintura del*

Renaixement a Espanya, Gandia, CEIC Alfons el Vell, 2006, pp. 385-494; o abans, i dels mateixos autors: «El testamento de Rodrigo de Osona», *Archivo de Arte Valenciano*, núm. 71, 1990, pp. 47-50.

És per això que no hem d'entendre aquesta obra com una mera enumeració de documents, sinó, més aviat, com una eina per a ajudar els historiadors de l'art en particular i els investigadors d'altres àrees en general a poder elaborar les seues pròpies teories, hipòtesis o solucions per als diversos problemes que se'ls puguen plantejar. Pretenem posar a la disposició d'altres investigadors un element tan clau i important com és el document d'arxiu, sense el qual nombrosos amagatalls de la història de l'art romanen orfes de comprensió i d'interpretacions pertinents.

Com ja vam explicar al seu moment, pretenem que aquest llibre siga un bon *instrument de treball* per a proporcionar als investigadors de l'art una obra que els facilite la tasca d'enfrontar-se a la comprensió documental i, així, poder utilitzar-lo en els seus treballs amb l'aportació de més suport científic. En definitiva, esperem que aquest nou volum de *Documents de la pintura valenciana medieval i moderna* els ajude i ens ajude a tots a aclarir molts dels aspectes controvertits de la pintura valenciana d'època medieval i moderna.

Centrant-nos en el contingut que presentem, hem d'indicar que el llibre està compost per un total de 1.295 documents, amb una cronologia que comprèn des de l'any 1401 fins al 28 de novembre de 1425. Si comparem la cronologia del primer volum de la col·lecció amb aquest segon, s'observa un augment considerable en el nombre de notícies localitzades,² cosa que indica més quantitat d'obra contractada, a banda de més documentació conservada en els arxius consultats corresponents a aquest període. Un increment de documents localitzats que ens serveix per a corroborar que ens trobem en una època clau per a l'estudi de la història de l'art valencià del segle XV.

En tots els documents del present volum hi ha la referència bibliogràfica quan aquests ja han sigut publicats, malgrat que, en la major part dels casos, la transcripció que presentem no coincideix amb la publicada al seu moment, a causa de la revisió que s'ha fet en el present treball. Sempre que ha sigut possible s'ha revisat i, quan ha calgut, s'ha tornat a transcriure el document original. D'altra banda, quan no apareix cap referència bibliogràfica significa que el document és inèdit, és a dir, que l'hem exhumat *ex professo* per a aquesta publicació.

El treball de camp s'ha realitzat en set arxius diferents que sumen un total de 505 documents de l'Arxiu de Protocols del Patriarca de València, 355 de l'Arxiu del Regne de València i 136 de l'Arxiu de la Catedral de València, a més de localitzar documentació a l'Arxiu Eclesiàstic de Morella, a l'Arxiu Municipal de Xàtiva i a l'Arxiu Històric Nacional.

Entre els documents inclosos podem destacar nombrosos testaments en què algun pintor actua com a marmessor del testador. També hi ha referències a tes-

¶ ² Hi ha al voltant de 400 notícies més en aquest volum que en l'anterior.

taments inèdits d'artistes i de viudes de pintors; aquests són els casos de Guillem Ferrer, pintor de Morella,³ i de Bernat Pérez, pintor de València,⁴ així com Caterina, viuda de Pere Eiximeno.⁵ Nombroses són, al seu torn, les notícies referents a treballs realitzats, reflectits en contractes i àpoques inèdites i relacionats amb retaules, com per exemple el compromís que el 26 de febrer de 1409⁶ firmava Jaume Mateu amb la viuda i els hereus de Ramon de l'Hort, veí de Sogorb, per a assumir la confecció d'un retaule que el seu oncle Pere Nicolau havia contractat amb ells abans de morir.

Un aspecte no menys important que cal destacar és la quantitat de notícies que incrementen el coneixement biogràfic d'alguns artesans com ara Domingo del Port, Antoni Peris o Jaume Mateu, entre d'altres. De la mateixa manera que pintors poc coneguts o inèdits passen a partir d'ara a formar part de la història de l'art valencià medieval, com és el cas de Sanç Villalba, Domingo Berbens o Francesc de Miralles.

Pel que fa als índexs, hem d'indicar que la numeració que hi apareix com a referència correspon al número de document on es localitza cada entrada. Aquesta forma de classificació intenta facilitar a l'investigador la localització d'un personatge o lloc determinat i que la cerca siga tan ràpida com siga possible.

L'índex es divideix en tres llistes. La primera llista és onomàstica i està formada únicament pels pintors que integren tot el volum; sens dubte és la més important. La segona llista és també un índex onomàstic en el qual es fa distinció de cada una de les persones esmentades en el volum que no són pintors; aquest és un índex especialment útil quan hi ha persones amb un mateix nom, ja que ens permet poder-les identificar ràpidament i no haver de llegir tots els documents en què apareixen. Aquest és el cas, per exemple, de noms tan comuns com Caterina, que té 55 entrades distintes segons la procedència o el parentiu que mantien amb algun personatge. El mateix succeeix amb la repetició de noms com Vicent Saera, que en alguns casos es refereix a un perpunter i en d'altres a un pintor. En aquesta segona llista onomàstica el lector també pot trobar diverses advocacions per a les quals s'ha confeccionat algun retaule. Finalment, la tercera llista la constitueix l'índex toponímic, que no sols arreplega els noms dels llocs a què fan referència els documents, sinó que també s'hi poden localitzar les esglésies, els barris, les capelles i no pocs espais destacats que considerem que poden ser de gran ajuda a l'investigador.

Finalment, hem de dir que aquest treball és fruit de l'esforç interdisciplinari de diversos experts en la matèria. Un llibre que no hauria sigut possible si no haguérem tingut la col·laboració d'especialistes en paleografia, els quals, amb el seu bon fer, han contribuït a revisar i transcriure tots els documents publicats.

¶³ Vid. doc. núm. 579. ¶⁴ Vid. doc. núm. 820. ¶⁵ Vid. doc. núm. 840. ¶⁶ Vid. doc. núm. 413.

En aquest sentit, a més de dos autors concrets d'aquest volum, Lluïsa Tolosa i Joan Aliaga, volem agrair la dedicació de Carmelo Gomis, Vicent Olasso, Aureli Silvestre, Núria Ramon i Isidre Puig. A tots ells el nostre agraïment i la més profunda admiració per la bona faena feta. A Núria Ramon, però, ens pertoca de concedir-li un segon agraïment per la tan pacient com primmirada i ben acurada confecció dels utilíssims índexs que apareixen al final del llibre.

Voldríem dedicar un esment especial al professor Ferran Garcia-Oliver, catedràtic d'Història Medieval de la Universitat de València, veritable coautor d'aquest llibre, el qual ha revisat, corregit i esmenat, amb el rigor i la professionalitat que el caracteritza, la totalitat dels documents i els registres que es publiquen en el present volum. Sempre tindrem un deute permanent de gratitud envers la persona i la valuosa contribució científica aportada pel Dr. Garcia-Oliver.

Òbviament, també hem de manifestar el nostre sincer agraïment pels auspícis econòmics que hem rebut de la Direcció General de Patrimoni Cultural Valencià, agraïment que es personalitza en la directora, la Sra. Paz Olmos, i en l'interès particular que ha tingut per la bondat del nostre projecte investigador.

El nostre agraïment, el fem extensible i encara més notori a la Universitat de Lleida per dues raons: en principi per la generosa contribució en capital humà i econòmic a la materialització d'aquest bell projecte investigador de llarga durada, però també per comprendre de forma absolutament positiva i constructiva que els fermes lligams culturals i científics existents entre València i Catalunya estan molt per damunt de conjuntures efímeres de curta volada.

També voldríem significar la nostra sincera gratitud envers el Servei de Publicacions de la Universitat de València, en especial a qui ha sigut el seu director, el professor Antoni Furió, pel suport incondicional, des de fa molts anys, al nostre treball i a la nostra col·lecció de documents de pintura valenciana.

Estem convençuts que amb aquest llibre hem treballat a favor del nostre país i de la nostra cultura artística. Hem contribuït amb una petita eina de treball que amb molta il·lusió i de forma preferent dediquem als historiadors i als historiadors de l'art valencià de les èpoques medieval i moderna.

I tornem a repetir, com ara fa sis anys, que *Deo volente* encara en vindran alguns més, de llibres, d'aquesta mateixa naturalesa.

LLUÏSA TOLOSA
XIMO COMPANYY
JOAN ALIAGA

ADVERTÈNCIES SOBRE L'EDICIÓ I TRANSCRIPCIÓ DELS DOCUMENTS

– Els documents apareixen ordenats cronològicament amb un número de catàleg correlatiu.

– Cada document ha estat tractat com una unitat, menys aquells que pel seu contingut calia no separar-los, malgrat estar expeditos en diferents moments, la qual cosa està indicada convenientment.

– Cada unitat documental, està integrada per la *data* (any, mes, dia i lloc on s'ha expedit el document), el *regist* o resum objectiu del contingut documental, la *signatura* o emplaçament físic del document en els arxius i la *cita* (cognom de l'autor, any d'edició i pàgina on apareix citat), si es dóna el cas d'un document publicat amb anterioritat. Quant no apareix cap *cita* significa que el document transcrit és inèdit.

– Les notes a l'edició documental s'han expressat a peu de pàgina, així com qualsevol aclariment que els autors hem cregut necessari afegir.

– La transcripció dels documents ha estat realitzada des del seu suport original i s'ha seguit escrupolosament el text del manuscrit, conservant les grafies de l'època. Per a l'edició dels documents, en general s'ha fet ús de les següents normes paleogràfiques:

- Les paraules s'han separat d'acord amb la llengua moderna indicant amb el punt volat la separació forçada.
- Quan a l'accentuació, els signes de puntuació, l'apòstrof i el guionet, s'ha seguit l'ús del català actual.
- L'ús de la puntuació s'ha fet amb la finalitat de facilitar la comprensió de la lectura.
- Totes les abreviatures s'han desenvolupat segons els registres usuals de l'època. Es mantenen les consonants dobles internes, però no les inicials, que generalment es presenta al cas de la -ff d'alguns noms propis o cognoms.
- S'ha usat la lletra majúscula segons la normativa actual i s'han deixat en minúscula els tractaments protocolaris dins el text.
- Indiquem amb tres punts tancats entre claudàtors, les llacunes, els textos perduts o il·legibles, una lectura dubtosa, allò que sobreentenen (o així ho suggerim) i que manca a l'original, o alguna indicació dels editors. Quan volem indicar salts en el text, ho hem fet amb tres punts entre parèntesi.
- En lletra cursiva expressem la llengua minoritària que presenta la redacció del document, el qual alterna, a vegades, varies llengües.

- Quant al llatí, respectem la grafia de la *i*, les síl·labes *cia/o* o *tia/o*, segons es presenten.
- Quan ho hem cregut convenient, en documents llargs, que presenten varis assumptes, en diferents dates i llocs d'expedició, es recull tot com a un sol document, amb les dates convenients, tancat entre claudàtors, per a millor comprensió, amb l'extensió cronològica a l'encapçalament del document.

BIBLIOGRAFIA

- ALCAHALÍ, Barón de: *Diccionario biográfico de artistas valencianos*. València, 1897 (nueva ed. 1989).
- ALIAGA MORELL, J.: *Els Peris i la pintura valenciana medieval*. València, IVEI, 1996.
- ALIAGA MORELL, Joan; Lluïsa TOLOSA ROBLEDÓ; Ximo COMPANYY I CLIMENT: *Documents de la pintura valenciana medieval i moderna II. Llibre de l'entrada del rei Martí*. València, Universitat de València, 2007.
- ARQUÉS JOVER, Agustín: *Colección de pintores, escultores desconocidos sacada de instrumentos antiguos, auténticos*. ms. C. 1790. Alcoi, Caixa d'Estalvis d'Alacant i Múrcia. 1982.
- CABANES PECOURT, Ma. Desamparados: *Avecindados en la ciudad de Valencia en la época medieval. Avehinaments (1308-1478)*. València, Ajuntament de València, 2008.
- CARRERES ZACARÉS, Salvador: *Ensayo de una bibliografía de libros de fiestas celebradas en Valencia y su antiguo Reino*. 2 vols. València, 1925.
- CERVERÓ GOMIS, Luis: «Pintores valentinos: su cronología y documentación», *Archivo de Arte Valenciano*. València, 1956; pp. 95-123.
- «Pintores valentinos: su cronología y documentación», *Anales del Centro de Cultura Valenciana*. València, n. 45 (jul.-dic. 1960); pp. 226-257.
- «Pintores valentinos: su cronología y documentación», *Anales del Centro de Cultura Valenciana*. València, n. 48 (enero-diciembre 1963); pp. 63-156.
- «Pintores valencinos: su cronología y documentación», *Anales del Centro de Cultura Valenciana*. València, n. 49 (en.-dic. 1964); pp. 83-136.
- «Pintores valentinos: su cronología y documentación», *Archivo de Arte Valenciano*. València, 1965; pp. 22-26.
- «Pintores valentinos: su cronología y documentación», *Archivo de Arte Valenciano*. València, 1966; pp. 19-30.
- «Pintores valentinos: su cronología y documentación», *Archivo de Arte Valenciano*. València, 1968; pp. 92-98.
- «Pintores valentinos: su cronología y documentación», *Archivo de Arte Valenciano*. València, 1971; pp. 23-36.
- «Pintores valentinos: su cronología y documentación», *Archivo de Arte Valenciano*. València, 1972; pp. 44-57.
- FUSTER SERRA, Francisco: «Pere Nicolau en la cartuja de Portaceli: Vicisitudes de su obra», *Archivo de Arte Valenciano*. València, 2008; pp. 23-36.
- GARCIA, Ferran i Santiago LA PARRA: «Documents per a una Història de la Safor», *Ullal, Revista d'Història i Cultura*, núm. 4. Gandia, La Safor, 1983; pp. 94-106.
- GÓMEZ FERRER, Mercedes: «Arquitectura conventual medieval a Xàtiva i Montes» en Ir Congrés d'Història de la Costera. València, Institució Alfons el Magnànim, 2006; pp. 525-543.

- LLANES I DOMINGO, Carme: «Pere Nicolau i la catedral de València. Aclaracions sobre els retaules de “Santa Clara i Santa Isabel” (1403) i “Sant Maties i Sant Pere Màrtir d’Onda” (1405)», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, tomo LXXX, enero-diciembre de 2004; pp. 83-96.
- LLOMPART, Gabriel: «La pintura medieval mallorquina. Su entorno cultural y su iconografía», (4 vols.). Palma de Mallorca, Luis Ripoll Editor, 1977-1980.
- MIQUEL JUAN, Matilde: *Retablos, Prestigio y Dinero*. València, 2008.
- OLMOS Y CANALDA, Elías: *Inventario de los Pergaminos del Archivo Catedral de Valencia*. València, Arquebisbat, Excma. Diputació Provincial i Excm. Ajuntament de València, 1961.
- PILES ROS, Leopoldo: *La población de Valencia a través de los «Libros de avehinamiento» 1440-1449*. València, Ajuntament de València, 1978.
- RAMÓN MARQUÉS, Nuria: *El origen de la familia Crespi: iluminadores valencianos*. Segorbe, 2002.
- *La iluminación de manuscritos en la Valencia gótica (1290-1458)*. València, 2007.
- SÁNCHEZ GOZALBO, A.: *Pintores del Maestrat*. Sociedad Castellonense de Cultura. Castellón de la Plana, 1932.
- *Pintores de Morella. Datos para la historia de la pintura valenciana de los siglos XIV y XV*. Sociedad Castellonense de Cultura. Castellón de la Plana, 1943.
- SANCHIS SIVERA, José: *La Catedral de Valencia*. Imprenta de Francisco Vives Mora. València, 1909.
- «Pintores medievales en Valencia». Revista *Estudis Universitaris Catalans*. Barcelona, 1914.
- «Pintores medievales en Valencia», *Archivo de Arte Valenciano*. València, 1928; pp. 3-64.
- «Pintores medievales en Valencia», *Archivo de Arte Valenciano*. València, 1929; pp. 3-64.
- «Pintores medievales en Valencia», *Archivo de Arte Valenciano*. València, 1930-1931; pp. 3-116.
- *Pintores medievales en Valencia*. València, 1930 (2a ed.; 1a ed. 1914).
- TORMO Y MONZÓ, Elías: *Jacomart y el arte hispano-flamenco cuatrocentista*. Madrid, 1913.
- VILLALBA DAVALOS, Amparo: «Los comienzos de la miniatura valenciana. Domingo Crespi», *Archivo Español de Arte*, 1958, pp. 23-35.
- *La miniatura valenciana en los siglos XIV y XV*. València, Institución Alfonso el Magnánimo. 1964.
- VIÑAZA, Conde de la: *Adiciones al diccionario histórico de los más ilustres profesores de las Bellas Artes en España de D. Juan Agustín Cean Bermúdez, (tomo primero: Edad Media. Notas sobre más de cuatrocientos artistas no citados por Ceán Bermúdez ni por Llaguno)*. Madrid, Tipología de los Huérfanos, 1889.

ABREVIATURES

ACV	Arxiu de la Catedral de València.
AEMorella	Arxiu Eclesiàstic de Morella.
AHN	Arxiu Històric Nacional.
AHNM	Arxiu Històric Notarial de Morella.
AMV	Arxiu Municipal de València.
AMVila-real	Arxiu Municipal de Vila-real.
AMX	Arxiu Municipal de Xàtiva.
APPV	Arxiu de Protocols del Patriarca de València.
ARV	Arxiu del Regne de València.

doc.	document
f./ff.	foli/s
núm.	número
p./pp.	pàgina/es
s.a.	signatura antiga
v.	vers.
Vid.	veure
vol.	volum

*D*ocuments

1.

1401. València.

Pagament de 60 sous fet pel mestre racional a Domingo del Port, pintor de la ciutat de València, per sis pavesos per a la cort de la Batlia.

ARV, *Mestre Racional*, núm. 20, f. 309v.

Ítem, doní e paguí a n Domingo del Porto, pintor de la ciutat de València, per sis paveses que a aquell fiu fer e comprí per a obs e servitut de la cort de la Batlia. E ha-n'i àpoqua: LX sous.

2.

1401, gener, 8. València.

Consell de la ciutat València, amb la assistència de Domingo del Port, Jaume Mateu i Miquel Gil.

AMV, *Manual de Consells*, A-22, f. 56.

(...) en Domingo del Port, (...) en Jacme Matheu, (...) en Miquel Gil (...).

3.

1401, gener, 29. València.

Consell de la ciutat de València, amb l'assistència de Jaume Mateu, Domingo del Port i Miquel Gil.

AMV, *Manual de Consells*, A-22, f. 60v.

(...) en Jacme Matheu, (...) Domingo del Port, (...) en Miquel Gil (...).

4.

1401, febrer, 21. València.

Consell de la ciutat de València, amb l'assistència de Domingo del Port, Miquel Gil i Jaume Mateu.
AMV, *Manual de Consells*, A-22, f. 63v.

(...) en Domingo del Port, (...) en Miquel Gil, (...) en Jacme Matheu (...).

5.

1401, febrer, 25. València.

Consell de la ciutat de València, amb l'assistència de Miquel Gil, Jaume Mateu i Domingo del Port.
AMV, *Manual de Consells*, A-22, f. 64v.

(...) en Miquel Gil, (...) en Jacme Matheu, (...) en Domingo del Port (...).

6.

1401, març, 1. València.

Nota referida a Bernat Oller, pintor i ciutadà de València, i la seua dona Vicenta.
APPV, *Notal de Bartomeu Martí*, núm. 72.
Sanchis Sivera, 1929, p. 3; 1930, p. 65.

Die martis, prima martii.

Bernardus Oler, pictor, vicinus Valentie, et eius uxor Vincenta, scienter confitemur
[en blanc].

7.

1401, març, 3. València.

Àpoca de 900 sous signada per Gerard Jacobi, altrament conegut com a Starnina, pintor de Florència, resident a València, per la factura d'un retaule sota la invocació de sant Miquel per a una capella del monestir de Portaceli.

APPV, *Protocol de Domingo de Molinos*, núm. 26.997.
Miquel, 2008, p. 280.

Die iovis, tertia martii anno predicto.

Gerardus Iacobi, pictor florentinus, comorans Valentie, firmavit apocam discreto Francisco Maça, vicario perpetuo ecclesie Sancti Thome Valentie, de quadraginta quinque libris regalium Valentie, ratione cuiusdam retrotabuli per ipsum depictum sub invocatione sancti Michaelis ad opus cuiusdam capelle monasterii de Portaceli.

Testes, discretus Iohannes Ballistarii, presbyter, et Ginís Clot, fusterius, vicinus Valentie.

8.

1401, març, 7. València.

Consell de la ciutat de València, amb l'assistència de Domingo del Port i Jaume Mateu.

AMV, *Manual de Consells*, A-22, f. 69v.

(...) en Domingo del Port, (...) en Jacme Matheu (...).

9.

1401, març, 14. València.

Consell de la ciutat de València, amb l'assistència de Domingo del Port.

AMV, *Manual de Consells*, A-22, f. 71v.

(...) en Domingo del Port (...).

10.

1401, març, 17. València.

Consell de la ciutat de València, amb l'assistència de Domingo del Port.

AMV, *Manual de Consells*, A-22, f. 73.

(...) en Domingo del Port (...).

11.

1401, març, 26. València.

Consell de la ciutat de València, amb l'assistència de Miquel Gil i Domingo del Port.

AMV, *Manual de Consells*, A-22, f. 75 i 75v.

(...) en Miquel Gil, (...) en Domingo del Port (...).

12.

1401, març, 30. València.

Consell de la ciutat de València, amb l'assistència de Domingo del Port i Jaume Mateu.

AMV, *Manual de Consells*, A-22, f. 77v.

(...) en Domingo del Port, (...) en Jaume Mateu (...).

13.

1401, abril, 7. València.

Consell de la ciutat de València, amb l'assistència de Jaume Mateu.

AMV, *Manual de Consells*, A-22, f. 78v.

(...) en Jaume Mateu (...).

14.

1401, abril, 13. València.

Consell de la ciutat de València, amb l'assistència de Domingo del Port i Jaume Mateu.

AMV, *Manual de Consells*, A-22, f. 80v.

(...) en Domingo del Port, (...) en Jaume Mateu (...).

15.

1401, abril, 20. València.

Testimoni de Sanç Villalba, pintor i ciutadà de València, del quitament d'un censal de 1.000 sous carregat per la vila de Sogorb a Bonaventura, dona de Pere de Bonveí, per preu de 12.000 sous.

APPV, *Notal de Miquel Arbúcies*, núm. 979.

(...)

Testes huius rei sunt discretus Anthonius López, notarius, Nicholaus Climent, scriptor, Sancius Vilalba, pictor, Iacobis Ferrer et Raimundus Bonet, auricule cursoris, Valentie cives.

16.

1401, abril, 20. València.

Consell de la ciutat de València, amb l'assistència de Domingo del Port.

AMV, *Manual de Consells*, A-22, f. 81v.

(...) en Domingo del Port (...).

17.

1401, abril, 30. València.

Consell de la ciutat de València, amb l'assistència de Domingo del Port i Jaume Mateu.

AMV, *Manual de Consells*, A-22, f. 84v.

(...) en Domingo del Port, (...) en Jaume Mateu (...).

18.

1401, maig, 10. València.

Consell de la ciutat de València, amb l'assistència de Domingo del Port.

AMV, *Manual de Consells*, A-22, f. 86v.

(...) en Domingo del Port (...).

1401, maig, 17. València.

Contracte d'aprenentatge d'Alamany Mateu, fill de Ferran Mateu, porter reial, amb Domingo Barbens, pintor i ciutadà de València, durant quatre anys.

ARV, Notal d'Andreu Julià, núm. 2.603.

Die martis, XVII^a mensis madii anno a Nativitate Domini M^oCCCC^o primo.

Ferdinandus Matheu, porterus domini regis Aragone, pater et legitimus administrator Alamandi Matheu, filii mei, scienter et consulte, cum presenti publico instrumento suo robore firmiter valituro, afirmo vobiscum, Dominico Berbenç, pictore et concive meo, presente, dictum Alamandum in mancipium vestrum ad serviendum vobis et faciendum mandata vestra licita et honesta nocte dieque iuxta suum posse, videlicet, a decimaseptima die mensis madii proxime preteriti in quatuor annos primo venturos et successive computandos et completos. Ita tamen quod infra dictum tempus teneamini eum docere vestrum officium bene et diligenter, prout poterit adicere, ac providere in comestu, potu, vestitu et calciatu, tam in sanitate quam egritudine et [...] teneamini ei facere panum lane quam lini, et in quolibet anno eum facere unam tunicam vel gramasiam novam ad forum quem volueritis, et in fine temporis teneamini ei facere tunicam et gramasiam, caligas et capucium de novem ad decem solidos proalna. Et sic promitto et fide bona convenio vobis, dicto Dominico, presenti, quod infra dictum tempus erit vobis et rebus vestris bonus, vero, obediens et fidelis et a servitio vestro non recedet seu fugiet, quod si fecerit dono vobis licentiam et plenum posse quod vestra propria auctoritate possitis eum capere seu capi facere, et, captum, in vestram prestinam servitutem reducere et ibi ipsum detinere tantum et tamdiu donec tempus defectum, tam ratione infirmitatis quam alia quamvis causa, fuerit vobis restitutum, emendatum vel satisfactum. Nec non promitto ipsum meis propriis expensis perquirere et in vestram servitutem tornare. Et si pro predictis omnibus et singulis per me vobis complendis dampnum aliquod sustinueritis vel per ipsum et culpa sui vobis fuerit illatum aut missiones aliquas inde feceritis, totum illud quantumcumque sit vel fuerit vobis et vestris integritate restituere et solvere promitto vestre omni modo voluntati, super quibus credatur vobis et vestris solo simplici sacramento, quod nunc pro tunc et econtra vobis et vestris deffero et prodelato ex pacto predicto habeatur sine testibus et alia probatione, quam iuramenti delationem non possim modo aliquo revocare. Et pro predictis omnibus et singulis sich attendendis firmiter et complendis, obligo scienter ad hec vobis et vestris dictum Alamandum personaliter et omnia bona mea et sua, mobilia et immobilia, presentia et futura ubique, habita et habenda. Ad hec autem ego, dictus Dominicus Berbenç, acceptans a vobis, dicto Ferdinando, dictum Alamandum in discipulum meum ad dictum tempus et sub modis et formis, pactis et conditionibus antedictis, promitto vobis, dicto Ferdinando et Alamando, presentibus, predicta omnia et eorum singula, prout superius dicta sunt, sic attendere firmiter et complere sub meorum bonorum omnium obligatione. Quod est actum Valentie, decimaseptima die mensis madii anno a Nativitate Domini M^oCCCC^o primo. Sig-[signes]-na Ferdinandi Matheu et Dominici Berbenç, predictorum, qui hec concedimus et firmamus.

Testes huius rei sunt Sanchcius Martínez, mediator, et Iacobus Stopinyà, pictor, cives Valentie.

Índex

<i>Presentació</i>	7
<i>Pròleg</i>	9
<i>Documents de la pintura valenciana medieval i moderna</i>	21
<i>Addenda</i>	723
<i>Índex de pintors</i>	731
<i>Índex onomàtic</i>	737
<i>Índex toponímic</i>	779

*P*ublicat

en abril de 2011

per la Universitat de València